Ilmiy tadqiqotlar va ularning yechimlari jurnali
Aoka guvohnoma № 323759 ISSN: 3060-4818

AKSIYADORLIK JAMIYATLARIDA KORPORATIV BOSHQARUVNI TASHKIL ETILISHI VA UNING XORIJIY TAJRIBASI

Yuldashev Ulug‘bek Mixlibayevich
Jizzax Sambhram universiteti 2-bosqich magistranti
https://doi.org/10.5281/zenodo.20184545

Annotatsiya: Mazkur maqolada aksiyadorlik jamiyatlarida korporativ boshqaruv tizimini tashkil etishning nazariy va amaliy jihatlari hamda rivojlangan davlatlar tajribasi tahlil qilingan. Korporativ boshqaruvning asosiy tamoyillari, aksiyadorlar huquqlarini himoya qilish, kuzatuv kengashi faoliyati, ijro organlari vakolatlari va korporativ nazorat mexanizmlarining iqtisodiy samaradorlikka ta’siri ilmiy jihatdan yoritilgan. Shuningdek, AQSH, Germaniya, Yaponiya va Buyuk Britaniya korporativ boshqaruv modellari o‘rganilib, ularning O‘zbekiston amaliyotiga mos jihatlari tahlil etilgan. Tadqiqot natijasida aksiyadorlik jamiyatlarida korporativ boshqaruv tizimini takomillashtirish bo‘yicha ilmiy tavsiyalar ishlab chiqilgan.
Kalit so‘zlar: Korporativ boshqaruv, aksiyadorlik jamiyati, aksiyadorlar huquqi, kuzatuv kengashi, direktorlar kengashi, korporativ nazorat, IPO, ESG, korporativ shaffoflik, investitsion jozibadorlik, xalqaro tajriba, korporativ model.

Abstract: This article analyzes the theoretical and practical aspects of organizing corporate governance in joint-stock companies and examines the experience of developed countries. The study highlights the main principles of corporate governance, protection of shareholders’ rights, activities of supervisory boards, powers of executive bodies, and the impact of corporate control mechanisms on economic efficiency. In addition, corporate governance models of the USA, Germany, Japan, and the United Kingdom are analyzed, and their applicability to Uzbekistan is evaluated. Based on the research, scientific recommendations for improving corporate governance systems in joint-stock companies were developed.
Keywords: Corporate governance, joint-stock company, shareholders’ rights, supervisory board, board of directors, corporate control, IPO, ESG, corporate transparency, investment attractiveness, foreign experience, corporate model.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida aksiyadorlik jamiyatlari iqtisodiyotning muhim institutsional subyekti hisoblanadi. Ularning samarali faoliyat yuritishi ko‘p jihatdan korporativ boshqaruv tizimining qay darajada tashkil etilganiga bog‘liq. Zamonaviy korporativ boshqaruv tizimi aksiyadorlar manfaatlarini himoya qilish, investitsion jozibadorlikni oshirish, moliyaviy barqarorlikni ta’minlash va korxona faoliyati samaradorligini oshirishda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi.

Bugungi kunda rivojlangan davlatlarda korporativ boshqaruv tizimi iqtisodiy rivojlanishning asosiy mexanizmlaridan biri sifatida qaralmoqda. Xususan, AQSH, Germaniya, Yaponiya va Buyuk Britaniya tajribasida aksiyadorlar huquqlarini himoya qilish, mustaqil direktorlar instituti, korporativ shaffoflik va ESG standartlarini joriy etish yuqori darajada rivojlangan.

O‘zbekistonda ham so‘nggi yillarda korporativ boshqaruv tizimini modernizatsiya qilish, xalqaro standartlarni joriy etish hamda kapital bozorini rivojlantirish bo‘yicha keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda.

Tadqiqot davomida ilmiy kuzatish, taqqoslash, iqtisodiy-statistik tahlil, tizimli yondashuv, xorijiy tajribani solishtirma o‘rganish metodlaridan foydalanildi.

Shuningdek, OECD korporativ boshqaruv tamoyillari, xalqaro moliyaviy hisobot standartlari hamda rivojlangan davlatlar korporativ boshqaruv modellari o‘rganildi.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, korporativ boshqaruv tizimining samarali tashkil etilishi aksiyadorlar manfaatlarini himoya qilish, investitsiyalar jalb qilish, korxona rentabelligini oshirish, korporativ nizolarni kamaytirish, boshqaruv shaffofligini ta’minlashga xizmat qiladi.

Aksiyadorlik jamiyatlarida korporativ boshqaruvning asosiy elementlari aksiyadorlarning umumiy yig‘ilishi, kuzatuv kengashi, ijroiya organi, taftish komissiyasi va ichki audit tizimi hisoblanadi.

AQSHda korporativ boshqaruvning “bir pog‘onali modeli” qo‘llaniladi. Bunda direktorlar kengashi korxona ustidan umumiy nazoratni amalga oshiradi.

Germaniyada “ikki pog‘onali model” mavjud bo‘lib, kuzatuv kengashi va boshqaruv kengashi alohida faoliyat yuritadi.

Yaponiyada korporativ boshqaruv bank tizimi va yirik korporativ guruhlar bilan chambarchas bog‘langan.

Buyuk Britaniyada mustaqil direktorlar instituti va korporativ etikaga katta e’tibor qaratiladi.

Xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, korporativ boshqaruvning samaradorligi korporativ shaffoflik, mustaqil nazorat, investorlar huquqlarini himoya qilish, moliyaviy ochiqlik darajasiga bog‘liq.

Bugungi kunda O‘zbekistonda ham korxonalarning aksiyalarini fond bozorida ommaviy sotish va qo‘shimcha aksiyalar chiqarish tizimini rivojlantirish, korxonalarda ekologik mas’uliyat, ijtimoiy himoya va shaffof boshqaruv tamoyillarini qo‘llash, moliyaviy hisobotlarni xalqaro moliyaviy hisobot standartlari asosida tayyorlash va yuritish, mustaqil kuzatuv kengashlari faoliyatini kuchaytirish bo‘yicha islohotlar olib borilmoqda.

Biroq ayrim aksiyadorlik jamiyatlarida korporativ boshqaruv madaniyatining yetarli emasligi, minoritar aksiyadorlar huquqlarining zaif himoyasi va korporativ shaffoflik muammolari saqlanib qolmoqda.

Shu sababli xorijiy tajribani milliy iqtisodiyot xususiyatlariga moslashtirish muhim ahamiyatga ega.

Xulosa qilib aytganda, aksiyadorlik jamiyatlarida korporativ boshqaruvni samarali tashkil etish iqtisodiy o‘sish, investitsion jozibadorlik va korporativ barqarorlikni ta’minlashning muhim omili hisoblanadi.

Rivojlangan davlatlar tajribasi asosida korporativ nazorat tizimini kuchaytirish, mustaqil direktorlar institutini rivojlantirish, aksiyadorlar huquqlarini himoya qilish, ekologik, ijtimoiy va shaffof boshqaruv tamoyillarini qo‘llash, moliyaviy hisobotlarni xalqaro standartlar asosida yuritish O‘zbekiston korporativ sektorini yanada rivojlantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining “Aksiyadorlik jamiyatlari va aksiyadorlarning huquqlarini himoya qilish to‘g‘risida”gi Qonuni.
2. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent, 2021.
3. Berkinov B.B. Korporativ boshqaruv asoslari. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2020.
4. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi rasmiy statistik ma’lumotlari.
5. IFRS Foundation. International Financial Reporting Standards. London, 2023.